

JAVNOST, MEDIJI I EKONOMSKE DELATNOSTI U PERIODU COVID- 19

Ecc Slavica Kačarević, e-mail: slavicakacarevic22@gmail.com

Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti - Cesna b, bavas bk d.o.o.

Mionica, Srbija

Pregledni članak

Sažetak: Aktuelna pandemija COVID - 19 prouzrokovala je brojne negativne konotacije u funkcionisanju svake države. Evidentne su ogromne ljudske žrtve, ekonomski kolaps država, ugrožena egzistencija stanovništva, različite mere organa vlasti i druge društvene anomalije. To proizvodi specifično stanje u javnosti, osobeno javno mnjenje i veoma delikatnu ulogu domaćih i inostranih medija. Sredstva javnog informisanja kao spona između vlastodržaca i građanstva, svojim delovanjem značajno oblikuju stavove javnosti, odnos prema stvarnosti i odgovornim činocima zemlje. Dekadentan pristup, sadržan u relativizaciji uspešnih odluka i kompromitovanju zvaničnih rešenja dodatno opterećuje situaciju i implicira dehumanizaciju stanja u društvu. Ekonomski projekti u vanrednim okolnostima izazvanih globalnom epidemijom koronavirusa moraju biti usmereni ka eliminisanju krize i podsticanju razvoja subjekata u narednom periodu. To pozicionira esencijalnu odgovornost relevantnih aktera država i međunarodne zajednice.

Ključne reči: Javnost, mediji, javno mnjenje, organi vlasti, država, ekonomija, COVID – 19

PUBLIC, MEDIA AND ECONOMIC ACTIVITIES IN THE PERIOD COVID - 19

Summary: The current pandemic COVID - 19 has caused numerous negative connotations in the functioning of each state. Huge human casualties, economic collapse of states, endangered existence of the population, various measures of the authorities and other social anomalies are evident. This produces a specific situation in the public, especially public opinion and a very delicate role of domestic and foreign media. The media, as a link between the rulers and the citizens, significantly shape the attitudes of the public, the attitude towards reality and the responsible factors of the country. The decadent approach, contained in the relativization of successful decisions and the compromising of official solutions, additionally burdens the situation and implies the dehumanization of the situation in society. Economic projects in emergency circumstances caused by the global coronavirus epidemic must be aimed at eliminating the crisis and encouraging the development of entities in the coming period. This situation produce the essential responsibility of the relevant actors of states and the international community.

Key words: Public, media, public opinion, authorities, state, economy, COVID - 19

UVOD

U današnjem svetu nije nam strana upotreba kompjutera, telefona, niti interneta. Internet se javio kao sredstvo za ubrzavanje i olakšavanje komunikacije, ali nažalost i za otuđivanje ljudi i svođenje svakodnevnih ljudskih odnosa samo na elektronsku razmenu poruka, bez direktnog kontakta. Pozitivna strana interneta je da je on omogućio da se mnogi poslovi, poput administracije, rukovodstva, trgovine i mnogih drugih, obavljaju iz sopstvenog stana, što je dovelo do uštede troškova. Međutim, internet preti uništenju ljudskog druženja i socijalizacije.

Postao je izvor brojnih zarada, koje rastu iz dana u dan, te im se ne može odrediti tačna cifra, počev od samog oglašavanja i reklamiranja, pa sve do različitih usluga koje nam danas

pruža internet. Bez obzira na brojne pozitivne aspekte interneta, ne smemo zanemariti i moguće zloupotrebe u industriji, špijunaži, konkurenciji, nedozvoljenoj monopolizaciji, pa čak i lišenje ličnih sloboda. Ljudska potreba za informacijama, kao činioca uspešnog privrednog poduhvata dovodi do internacionalizacije medija. Putem interneta, ljudi su u mogućnosti da se u svako doba dana informišu pomoću vesti u elektronskoj varijanti. Polako, ali sigurno se štampa, kao medij, gubi i biva potisnuta od strane elektronskih prenosioca informacija. Takođe i satelitski TV kanali informišu ljude o događajima gotovo istovremeno sa njihovim dešavanjem.

Pandemija izazvana virusnom infekcijom Covid -19 predstavlja savremenu planetarnu opasnost sa nedovoljno istraženim trendovima u svim sferama ljudske egzistencije. U uslovima poslovanja koje nameće velika globalna kriza, poslovanje odnosno privredni rast i razvoj svih zemalja, a naročito malih privreda, ne zavisi od snage njihovih ekonomija, već, pre svega, od njihove strukture, usmerenosti ka izvozu, prilivu stranih direktnih investicija a posebno od stanja svetskog tržišta i globalnih ekonomskih kretanja. Ublažavanje, odnosno umanjeње ekonomskih posledica pandemije za ekonomsku politiku Srbije biće osnovni zadatak, kao i svake odgovorno vođenje ekonomske politike. Najnovija kriza, od 2020. godine, kao i one iz 2008. i 2014. godine, ponovo će zaustaviti, pa i unazaditi razvoj malih i srednjih ekonomija.

Kapital, koji se pojavom pandemije počeo povlačiti iz mnogih zemalja u razvoju, predviđa se da će taj proces biti dugoročan i da će se ubrzavati. Naravno, to će negativno uticati na rast i razvoj malih privreda. Makro analitičari smatraju da je kapacitet malih država nedovoljan da bi same mogle oporavljati svoje privrede. Na svetskom nivou, stručna, ekspertska i naučna javnost kao da nisu, na vreme, sagledavali razorne posledice pandemije. To se isto odnosi i na brojne međunarodne organizacije. U velikom delu 2020. godine brojni državni, poslovni ljudi, pa čak i globalni mediji nisu dovoljno ozbiljno sagledavali razorne posledice pandemije, pogotovo onih delatnosti u kojima su neizbežni lični (fizički) kontakti. S druge strane, predviđa se da će se brojnim finansijskim intervencijama sanirati gubici velikih korporacija i banaka, ali da će svi drugi privredni subjekti i stanovništvo doživeti veliki šok. Svetski turizam jer pretrpeo enormne gubitke tokom protekle godine, ali se predviđa blagi porast u 2021. godini zahvaljujući masovnoj vakcinaciji stanovništva.

1. Javnost, mediji i COVID – 19

Današnji sistem informisanja pretvara ljude u slepe promatrače gotovih i nedovoljno proverenih informacija (nekada i izmišljenih radi plasiranja). Polako se gubi objektivno informisanje, kako u normalnim okolnostima, tako i u vremenu COVID - 19. Razvoj komunikacijskih tehnologija je omogućio ogroman protok informacija, pa je danas teško odrediti koja je informacija relevantna. Postoji oligopol na tržištu informacija, najveće međunarodne korporacije drže ključne pozicije na tom tržištu, pa je pitanje danas da li je vest tačna, ko je bira i na koji način. Zahvaljujući tome, ljudi su danas bombardovani mnogim nepotrebnim vestima, da bi se prikrilo pravi problem i skrenula pažnja sa njega.

Oligopolske medijske kuće ukidaju demokratičnost, koja je i sama osnovna ideja medija, da budu platforma za slobode govora i javnog mišljenja. Mediji ne samo što su izgubili ovu osnovnu funkciju prenosioca komunikacije u oba pravca, nego su postali i čisti prenosioci informacija u jednom pravcu, oblikujući stavove i mišljenja društva, naročito u periodu vanrednog stanja uzrokovanog koronavirusom. Tako globalni mediji stižu od zapada prema ostalim zemljama. Globalna društva putem kulturne diplomatije ostvaruju komunikaciju sa

drugim društvima i primetna je nejednaka razmena između najrazvijenijih država i onih koje su manje razvijene. Takođe od posebne je važnosti i industrija kulture u ovom procesu.

Posledica svega navedenog je homogenizacija kulture. Mladi ljudi širom planete usvajaju gotove kulturne obrasce koji se plasiraju u medijima, te tinejdžeri danas u celom svetu izgledaju slično, imaju isti stil oblačenja, slušaju iste muzičke izvođače, govore engleskim jezikom, imaju slične ciljeve i svi oni imaju iste idole, ili ti takozvane popularne ličnosti sa zapada. Stvoreni su mnogi svakodnevni životni problemi sa kojima se ljudi susreću, počev od gojaznosti, nedostatka sredstava, koncentracijom dece i mnogih drugih, koji dovode do glavnog problema medija – otuđenosti. Ukoliko pojedinci ne poseduju određene elektronske uređaje, brendiranu odeću, ne posećuju popularna mesta, oni bivaju odbačeni i označeni kao autsajderi. Globalizacija je stvorila kulturni obrazac jednog društva, koja je predstavljena kao ispravna i jedina prihvatljiva i svi pokušavaju da se prilagode trendovima globalnih kulturnih kretanja.¹⁰⁸

Na složenost javne diplomatije uticao je razvoj novih tehnologija, ali i pojava međuvladinih i transnacionalnih organizacija. Sada se komunikacija i uticaj šire i uključuju pored vlada država i javnost, društvo i nevladine organizacije. Pojam digitalna diplomatija je prvi put opisan 2001. godine kao jedna od priča u gradu i hodnicima međunarodne diplomatije. Neki su definisali digitalnu diplomatiju kao rastuću upotrebu informacionih i komunikacionih tehnologija i platformi društvenih mreža u vođenju javne diplomatije. Oni koji usvajaju ovu definiciju veruju da se medij promenio, ali ne i poruka.¹⁰⁹

Umesto da se poruka stranoj javnosti šalje preko radija, sada se sa njom komunicira preko Twitter, Facebook i Youtube kanala. Ono što je jasno iz prvih definicija ovog pojma jeste da digitalna diplomatija predstavlja samo jedan od načina na koji diplomatija funkcioniše, ali zbog same složenosti i izbora alata koji su na raspolaganju savremenim diplomatama zahteva posebnu definiciju i analizu. Važan segment digitalne diplomatije predstavlja i analiza dostupnih podataka, odnosno Big data koji predstavlja složen skup podataka čiji je najveći izvor upravo internet. Izazovi obrade Big data uključuju njihovo dobijanje, smeštanje, pretragu, deljenje, analizu i vizuelizaciju. Na internetu se danas može pronaći mnoštvo podataka iz kojih treba izvući korisne informacije pomoću kojih bi mogli da se predvide događaji kao što su recimo teroristički napadi. To za sada ipak nije moguće, ali na procesiranju Big data se napreduje svaki dan i to će uskoro predstavljati našu stvarnost.

Diplomatija i državna ministarstva spoljnih poslova, ekonomije i obrazovanja, kao i sve druge delatnosti ljudskog društva u Srbiji moraju se prilagoditi IKT. Iako u Republici Srbiji ne postoji svest o digitalnoj diplomatiji i njenim prednostima za bolji spoljnopolitički položaj i međunarodne aktivnosti zemlje, perspektive njene upotrebe i razvoja su otvorene. Digitalna diplomatija u Srbiji pruža mogućnost da svakodnevno, u realnom vremenu iz minuta u minut srpske vrednosti budu prisutne među domaćom i svetskom populacijom, pojedinačnim sadržajima, kako zvaničnika tako i ostalih građana korisnika interneta naročito za vreme svetske pandemije.

Srbija nastupom u digitalnoj areni može značajno poboljšati svoju globalnu agendu. Već površan pregled sajtova službenih državnih organa Srbije pokazuje da su državne institucije u prvom redu upućene na domaću javnost, ali i da ne postoji nikakva koezistentna strategija u ovoj oblasti koja bi bila upućena prema stranim korisnicima društvenih mreža, odnosno nešto što bi

¹⁰⁸ Naj, Dž., *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012, str. 60.

¹⁰⁹ Beridž, Dž., *Diplomatija teorija i praksa*, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd, 2008, str. 33.

imalo elemente digitalne diplomatije. Prema neformalnom rangiranju MIP-ova svih država sveta u oblasti digitalne diplomatije na sajtu Srbija se našla na 94 mestu, iza Ugande a ispred Malezije i Kirgistana. To znači da Srbija još uvek nije uspostavila koherentan i proaktivan sistem delovanja na planu digitalne diplomatije, bez obzira na dosta visok stepen uključivanja srpskog društva i državnih organa u nove IKT.¹¹⁰

U tom smislu Vlada Republike Srbije bi trebala da otpočne formiranje nacionalne strategije o upotrebi novih sredstava IKT u diplomatske svrhe, sa ciljem da se obezbedi odgovarajuća koherentna promocija glavnih spoljnostopolitičkih ciljeva i interesa zemlje, kao i njenih važnih prioriteta, čime bi krenula u korak sa svetskim trendovima. Internet i društvene mreže se mogu koristiti za postizanje vrlo konkretnih spoljnostopolitičkih i ekonomskih ciljeva poput privlačenja stranih investicija, poboljšanja međunarodnih kriznih i drugih situacija.

Ovim putem bi Srbija dobila i potencijal da postane mnogo pristupačnija prvenstveno svojim građanima, ali i onima koji žive u dijaspori kao i strancima. Da bi se to ostvarilo i imalo većeg uticaja u svetu, ministri i njihovo osoblje kao i institucije u Srbiji trebaju da postanu mnogo fleksibilnije i da prihvate nove načine rada i političkog delovanja koji postaju norma u svetu. Potrebna je dobra organizacija i okupljanje energije i znanja diplomata, državnih službenika, ministara, pripadnika van državnog sektora, IT stručnjaka u ovoj oblasti uz veliko razumevanje i podršku nosilaca vlasti i odlučivanja, kako bi se digitalna javna diplomatija stavila na noge. Upravo su fleksibilnost i otvorenost za korišćenje novih tehnoloških dostignuća glavne odlike moderne diplomatije, koje će se sve više razlikovati uspešne zemlje od drugih.

Sa sve češćim održavanjem velikih međunarodnih pregovora, koji obuhvataju mnoga netradicionalna pitanja treba očekivati širok spektar učesnika iz nevladinih interesnih grupa. Regionalne organizacije, kao i njihovi predstavnici u zemlji domaćina imaju sve veću pažnju, jer će se mnogi od njih baviti trgovinom i ekonomskim razvojem, umesto političkim pitanjima. Devedesetih godina prošloga veka bilo je neophodno da se bude velika država da bi se širile informacije, da bi se povećavao tiraž štampanog materijala, da bi se jačali signali radio televizijskih stanica.

Pomoću nove tehnologije i najmanja ili najsiromašnija zemlja može biti prisutna i dati svoj glas u celom svetu i to uz minimalni trošak. Dovoljno je imati računar sa osnovnim pratećom opremom i možete postavljati video snimke na Youtube. U tom horu narodnih glasova države moraju da se bore da budu u prvom informativnom planu. Kada je reč o funkciji diplomatskog izveštavanja razvoj IKT-a omogućuje sve brže prikupljanje vesti iz regiona naročito u periodu vanrednog stanja uzrokovanog koronavirusom, kao i njihovo trenutno širenje, što značajno menja prirodu i ulogu diplomatskog izveštavanja. Diplomate su danas elektronski povezane sa kolegama širom sveta i na taj način mogu lako i efikasno doći do odgovarajuće informacije. Danas putem IKT-e ministarstva spoljnih poslova imaju direktan i trenutni pristup mnogim stranim izvorima informacija (novine i časopisi) do kojih se ranije dolazilo kroz beleške diplomatskih predstavnika. Konačno, diplomate se ne moraju opterećivati sa skeniranjem, kopiranjem raznih dokumenata.

¹¹⁰ Nešković, S., Business Diplomacy and Human Capital in the Function of Entrepreneurship and Branding in Public Management, Istaknuti tematski zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja, Proceedings, Međunarodna konferencija "Transgranična saradnja, preduzetništvo i bezbednost sa osvrtom na Zlatar i Novu Varoš" 27 - 29. septembar 2019, Beograd: Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti - CESNA B Beograd i Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku, BiH, 2019, p. 75.

Nove diplomate poseduju znanja i potrebne veštine za vođenje pregovora i pripremanja prikupljenih informacija vodeći računa o korisniku i njegovim potrebama istovremeno zastupajući interese svoje zemlje. Uspeh diplomatskih aktivnosti dobrim delom zavisi od pouzdanosti raspoloživih informacija koje kruže svetom i komunikacijskom infrastrukturom. Mogućnost zaštite diplomatskih misija nešto je složenija obzirom na njihovu teritorijalnu razgraničenost. Zaštita mora biti kompatibilna s okolinom, ali i s mrežom interne povezanosti s matičnom kućom. Korišćenje savremene IKT pruža mogućnost da se postigne veća poverljivost, tajnost pregovaranja i mogućnost prikrivanja određenih podataka i informacionih sadržaja.¹¹¹

Medijskim sistemom današnjice upravljaju velike transnacionalne korporacije (TNC), kojih ima između 30 i 40, od kojih su desetak sa sedištem u SAD-u. Jedno od glavnih obeležja globalnog medijskog poretka je njegoa komercijalizacija i značajan pad javnih servisa. U modernom društvu politika je nezamisliva bez pomoći masovnih medija, za razliku od stare Grčke, gde su se građani okupljali na trgovima (agora) da bi javno diskutovali o temama iz političkih dešavanja i zajednički donosili odluke. Danas se politika usvaja putem medija, odnosno sve što danas znamo o politici naše države, mi smo saznali pomoću novina, interneta, radija ili televizije. Zahvaljujući tome, kažemo da mediji igraju bitnu ulogu u ovom sistemu.

U procesu demokratizacije mediji takođe imaju veoma značajnu ulogu, jer najbitnija karakteristika ovog procesa je formiranje javnog mnjenja. Da bi neko društvo bilo demokratsko, to zavisi od stepena njihove informisanosti i sposobnosti da naprave pravi politički izbor. Po mišljenju Jirgena Hebermsa: „Javnost se najbolje ogleda u neprofitnom, nekomercijalnom javnom servisu, kakav je BBC, koji teži da bude relativno nezavisan, a samim tim i objektivan.“

¹¹² Najbitnija i najmoćnija sredstva komuniciranja sa stanovništvom jedne države, su pre svega mediji, u kojima javno učestvuju u političkim procesima.

Koliko god imale značajnih prednosti i dostignuća, globalizacija i komercijalizacija globalnih medija takođe imaju štetne posledice i čak se može reći za njih da predstavljaju pretnju demokratskim procesima, što je bilo naglašeno u vreme pandemije COVID – 19. Građani postaju žrtve manipulisanja, jer im se uskraćuje mogućnost detaljnijeg informisanja, jer oni nekritički usvajaju nove informacije, primaju ih zdravo za gotovo. Čak su i komercijalne televizije imale negativne posledice u političkom procesu. Do slabljenja demokratije dovela je i komercijalizacija emitera, odnosno transnacionalnih kompanija. Ne postoji velika razlika i u medijima u drugim državama, i oni su sličnih karakteristika kao i oni u Sjedinjenim Državama. Sve komercijalne televizije posluju po uzoru na američke medije, koji su pod uticajem konstantnih ekonomskih, političkih i vojnih pritisaka, plasirajući narodu samo jeftine, brze, kratke informacije i vesti, sa što više akcije, kako bi privukli i pridobili njihovu pažnju.

Kada govorimo o glavnim karakteristikama globalizacije, najvažnije je istaći da je to uspostavljanje komercijalnog modela komunikacije i njegovog širenja. Tu možemo dodati i stvaranje novih medija. Komercijalni modeli medija, odnosno njihovi proizvodi su “kultura zabave” i samim tim gube demokratski poredak. Opšti trend insistiranja medija na sadržajima zabavnog i lakog karaktera za široku populaciju, je posledica komercijalizacije, odnosno globalizacije medija. Mediji današnjice kreiraju kulturu zabave. To nema pozitivne efekte na kvalitet i uslugu programa i javnog mnjenja. SAD je zemlja koja služi kao najbolji model za analizu komercijalizma i sve siromašne i manje razvijene države su pod jakim uticajem medijskog

¹¹¹ Mitrović, V., Globalno umrežavanje i digitalna diplomatija, Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 2018, str. 13.

¹¹² Herman, E., Mekčesni, R., Globalni mediji, CLIO, Beograd, 2004, str 8.

sistema bogatih država, kao što su Sjedinjene Američke. Zaključujemo da se sve države sa slabije razvijenih informaciono-komunikacionih prostora, kreću prema modelu Sjedinjenih Američkih Država, jer globalni mediji ne znaju za državne granice, oni sklapaju saveze sa lokalnim kompanijama, transnacionalne korporacije uspostavljaju jaku političku snagu.

Kroz istoriju možemo pratiti pokret antiglobalizma, koji se razvio uporedo sa pojavom globalizacije. Ovi snažni pokreti nezadovoljstva i bunta protiv globalnih mas medija i njihovog takoreći antidemokratskog delovanja, postoje širom sveta. Zemlje Trećeg sveta, odnosno nerazvijene i siromašne zemlje, su nosioci ovog pokreta i one pokreću raspravu u posledicama globalnih medija. Glavna rasprava se vodi oko monopola koji poseduje Zapad nad globalnim informativnim servisima i njihovo služenje samo potrebama najrazvijenijih država. Članovi ove rasprave i pokreta antiglobalizma kritikuju dominaciju zabavnih programa, pre svega sa američkog područja, smatrajući ih kulturnim imperijalizmom, koji omladini današnjice nameće zapadne vrednosti i identitet. Stoga mladi u celom svetu liče jedni na druge, isto se oblače, istu vrstu muzike slušaju, prate iste trendove i počinju da se ponašaju na isti način, što dovodi do gubljenja jedinstvene nacionalne kulture svakog naroda, koja je posebna sama po sebi, i čiji kult bi trebao da se neguje.

Globalni mediji su u službi transnacionalnih kompanija i marketinga, koji imaju negativne efekte na one manje razvijene države, jer samo doprinose jačanju jaza između razvijenih i nerazvijenih država, odnosno produbljuju nejednakost svetske ekonomije. Bez obzira na sve prethodno nabrojane pozitivne posledice porocesa globalizacije i njenih ekonomsko-proizvodnih zasluga u svetu, globalna tržišna ekonomija ima odlike antidemokratije. Demokratska obeležja se ogledaju u tome da svi ili skoro svi ljudi mogu da učestvuju u donošenju bitnih odluka, da budu uključeni u formiranje ključnih političkih i ekonomskih dešavanja i da mogu da iznesu svoje stavove i mišljenja, koji će biti uvaženi. Međutim, danas to nije slučaj, ljudi osećaju političku nemoć.

Četiri najbitnije karakteristike, koje treba istaći su: ¹¹³

1. u najvećem delu svetu, ubrzan razvoj globalnog komercijalnog medijskog sistema utiče na pravac, sadržaj i ponudu nacionalnih medija
2. transnacionalne korporacije u ovom sektoru medija vladaju celokupnim sistemom globalnih medija i najveći deo tih kompanija ima sedišta u Sjedinjenim Američkim Državama
3. krucijalna i neophodna komponenta globalizacije tržišta ekonomije u celom svetu je globalni medijski sistem
4. smanjen je doprinos demokratiji jer globalni medijski sistem ima strukturne nedostatke

U procesu globalizacije se uočava dominantnost velikih razvijenih država i transnacionalnih kompanija, koje svojim političkim i ekonomskim faktorima utiču na odlike globalizacije medijskog sistema. Jedna od glavnih komponenti kapitalizma su pre svega mas mediji, što utiče na opštu komercijalizaciju medija u svetu i širenje privida demokratije. Širenje kapitalizma, a samim tim i globalnih komercijalnih medija i komunikacionih sistema, su glavne odlike današnjice. Pojedinaac, odnosno javno mnjenje formirano uticajem medija u vremenu pandemije COVID – 19, tokom vremena je izgubilo pojmove o ograničenosti prostora i vremena, zahvaljujući razvoju elektronskih medija, stalnoj dostupnosti mnoštva informacija, digitalizaciji

¹¹³ Nešković, S., Ketin, S., Šećerov, P., Đelić, T., A., International Politics and Ecology: Special Focus to the Protection of Air, Frensenius Environmental Bulletin - FEB, Vol. 27. No 11/2018, p. 15.

i stalnom satelitskom toku informacija, koje su dostupne svima, bez obzira gde se oni nalazili i kojoj vremenskoj zoni pripadali.

2. Ekonomske delatnosti u periodu pandemije COVID - 19

Ekonomske eksperti imaju oprečna mišljenja o merama ekonomske politike koja se sprovodi u Srbiji u doba krize izazvane pandemijom (npr. najviše polemike je izazvalo deljenje pomoći stanovništvu, na početku pandemije, u iznosu od 100 evra), ali vrlo je važno da u ovim uslovima nije došlo do slabljenja nacionalne valute, naprotiv kurs dinara ostao je stabilan.

Stručnjaci smatraju da su mere Vlade Srbije, u borbi protiv krize izazvane svetskom pandemijom dale dobre rezultate, naročito na planu zapošljavanja, to jest sprečavanja da se broj nezaposlenih poveća. Posebno je bila važna isplata tri minimalne plate, što je u kombinaciji sa drugim merama, kao što su povoljni krediti za obrtna sredstva, mogućnost da privredni subjekti odlože plaćanja poreza i doprinosa. Smatra se da strani investitori imaju relativno visok stepen poverenja u stabilno okruženje u Srbiji, povoljnije nego u zemljama regiona.

Dolaskom novih investitora Srbija beleži porast broja zaposlenih, i u doba krize, što direktno i posredno generiše novu tražnju, odnosno potrošnju, a to sa svoje strane povećava privredne performanse. U tom kontekstu stabilan kurs dinara je vrlo važan za realnu ekonomsku kalkulaciju. Osim toga, vrlo je bitani za projekciju troškova na duži rok i za evaluaciju isplativosti investicionih poduhvata. Kurs je svojevrsni pokazatelj zdravlja i stabilnosti privrede. Niska inflacija i stabilan kurs su, sem toga, signalizirali stranim i domaćim investitorima da je privredni, odnosno poslovni ambijent dosta povoljan, kao rezultat adekvatne monetarne politike.¹¹⁴ Potom je NBS privredi i građanima omogućila, u dva navrata, da zamrznu svoje rate kredita kroz moratorijum, kao još jednu antikriznu meru. Ova mera je bila posebno značajna za očuvanje likvidnosti preduzeća i pojedinaca koji su pod uticajem krize, izazvane koronom, registrovali pad proizvodnje, prometa, poslovno-finansijskih ili ličnih prihoda.

Moratorijum kao mera je upravo doneta da bi se sprečio pad likvidnosti, jer ukoliko kompanije i građani nemaju likvidnih sredstava, za ulaganja i izmirenje dospelih finansijskih obaveza, tada se javljaju realni rizici da se uspori proizvodnja, da ne može da se izvrši nabavka neophodnih resursa, i to bi moglo da ugrozi kontinuitet u procesu proizvodnje i pružanja usluga (Procenjuje se da je tokom 2020. godine više od 80 odsto privrede i stanovništva prihvatilo opciju da zamrznu svoje obaveze u određenom periodu). U narednom periodu može se očekivati da vlada preduzme nove, dodatne mere, naročito na planu podsticanja preduzetništva, jer je to oblast koja sadrži veliki potencijal za otvaranje novih radnih mesta, za povećanje proizvodnje i ostvarivanje ekonomskog rasta. Potom, neophodno je investitorima, naročito onima koji su izvozno orijentisani, obezbediti podsticaje u pogledu umanjenja poreza na dobit i korišćenja povoljnijih bankarskih kredita (uz značajnu ulogu Razvojne agencije jer daje kredite pod povoljnim uslovima, za investicije). Međutim, da bi se podstakli i domaći investitori i preduzetnici, važno je da država obezbedi dodatne povoljnosti u vidu subvencija i podsticanja rasta i razvoja naročito nedovoljno razvijenih područja, koja često predstavljaju uska grla za brži privredni rast i razvoj Srbije.

¹¹⁴ Kačarević, S., Poslovne komunikacije i informacije u funkciji ekonomskih delatnosti države, Tematski Zbornik radova "Protivrečnosti u postmodernom ambijentu", knjiga 33, Beograd: CESNA B, Internacionalni Univerzitet Travnik, Univerzitet "Sveti Kiril i Metodij" Veliko Trnovo Bugarska i Međunarodna Akademija Nauka, Umetnosti i Bezbednosti - MANUB, 2021, str. 305.

S druge strane, stalno se potcenjuje problem javnog duga, uz često nerealna predviđanja njegovog kretanja u budućnosti. Srbija nastoji da javni dug ne pređe više od 60 odsto BDP-a, što je kriterijum Mastrihta (u periodu 2012-2014. dozeao je i do 79 odsto). Treba imati u vidu da javni dug može biti visok i u apsolutnom iznosu i u odnosu na visinu BDP-a, a fiskalnom i budžetskom politikom može se zaustaviti rast javnog duga u apsolutnom iznosu, a u odnosu na BDP padaće automatski kako raste BDP sa kojim se upoređuje. Dakle, nije obavezno loše kad javni dug raste-ako je to posledica rasta budžetskog deficita koji je, opet, posledica produktivne i razvojne ekonomske politike. U Srbiji je godinama rastao, između ostalog, i zbog preuzimanja dugova nereformisanih javnih preduzeća i posrnutih velikih sistema (RTB „Bor“, „Petrohemija“, Rudnik „Resavica“, i dr.). Međutim, zbog saniranja ekonomskih posledica korone, predviđa se porast javnog duga, tako da bi iznosio 29 milijardi evra na kraju 2020 godine, uz nemogućnost zaustavljanja njegovog daljeg rasta bez ozbiljnijih razvojnih i socijalnih posledica. To je zbog toga što je kamatni trošak srpskog javnog duga dvostruko viši od evropskog proseka, i pored dobrih rezultata u otplati skupih dugova i restruktuiranju javnog duga u korist kamatno povoljnijih dugova tokom poslednjih godina. Procenjuje se da će sa rastom duga budžetski trošak, po osnovu kamata, ponovo uveliko premašiti milijardu evra godišnje. Stoga je u narednom periodu najveći prioritet – javne investicije, na nivou od bar pet odsto BDP-a, i to one koje neposredno doprinose ekonomskom aktiviranju demografski i privredno zapuštenih regiona Srbije. Međutim, to zahteva velika, dodatna budžetska sredstva. Naime, bez tih investicija, promene ekonomskog i političkog sistema, kao i kreiranje povoljnog poslovnog ambijenta, nema zadovoljavajućeg rasta BDP-a, i kvalitetnog razvoja. Prosečan rast BDP-a u narednim godinama, od najmanje 4 odsto (što je maksimum u kriznim vremenima) neće biti dovoljan na svođenje budžetskog deficita na dva odsto BDP-a. To bi se, možda i moglo postići samo ako se osetnije uveća uvoz (koji se otima kontroli) i tako se povećaju prihodi od PDV-a i akciza, ali se onda još više zaoštrava problem deficita tekućeg računa platnog bilansa, sa posledicama ne manjim od visokog budžetskog deficita i daljeg rasta javnog duga (sa rekordnim minusom u javnim finansijama). Svetska banka, u okviru Programa za upravljanje državnim dugom i rizikom, pokrenula novi savetodavni projekat sa ciljem da podrži Srbiju u daljem jačanju otpornosti na fiskalne rizike i smanjenju osetljivosti na fiskalne i ekonomske šokove. U cilju zaustavljanja potencijalno veoma opasnog daljeg rasta javnog duga i počeo da se smanjuje u narednim godinama, neophodno je oštro smanjenje deficita već u 2021. godini. Planirani deficit od oko 2 odsto BDP-a jer bi se takvim deficitom vratila narušena fiskalna stabilnost. Međutim, dostizanje deficita od oko 2 odsto u 2021 godini, neće biti nimalo lako jer se u 2021. godinu ulazi sa strukturnim slabostima javnih finansija i povećanim obavezama budžeta (snažni rast javnog duga podiže kamate). Najvažnije sidro za fiskalnu stabilnost u 2021. godini jeste čvrsta kontrola plata u javnom sektoru. Stoga, izvor za smanjenje deficita u 2021. godini ne bi trebalo da bude povećanje poreza jer bi to negativno uticalo na privredni rast. Na rashodnoj strani budžeta, takođe, nema mnogo raspoloživih mera koje bi mogle stabilizovati javne finansije. Kada se isključe penzije, čije je povećanje u 2021. već definisano, kao i javne investicije u infrastrukturu koje iz ekonomskih razloga ne bi trebalo nikako da se smanjuju, kao najvažnije sidro fiskalne politike preostaju plate zaposlenih u javnom sektoru, koje moraju da se čvrsto kontrolišu.¹¹⁵

¹¹⁵ Živković, D., Ercegović, M., Način funkcionisanja malih i srednjih preduzeća u hotelijerstvu i eko-turizmu, „ECOLOGICA“ Vol. 27, No 97 (2020), Beograd, 2020, str. 75.

Unija poslodavaca predlaže (pošto je dosta sredstava utrošeno za pomoć u 2020. godini) da se za naredni period napravi selekcija, te da se pomogne onom delu privrede Srbije koji je najviše trpeo posledice krize izazvane pandemijom i gde postoji opasnost da najveći broj firmi prestane da posluje ili otpusti veći broj zaposlenih. Potrebno je da se pronade ravnoteža između zdravlja ljudi i potrebe da privreda ostane na neki način aktivna (preraspodela želja i mogućnosti). U svakom slučaju pomoć privredi dovelo bi do umanjavanja nekih drugih rashoda odnosno investicija (npr. izgradnja metroa ili nacionalnog stadiona). Ekonomisti smatraju da bi se u narednom periodu mogla izdvajati sredstva kao jednokratna pomoć određenim sektorima privrede (kao turizam i ugostiteljstvo), ali ne i kao sistemska i dugoročna rešenja.

Pretpostavlja se da će privredno razvijene države, još dugo vremena, nastaviti sprovođenje destruktivne socijalne politike. Pri tome treba imati u vidu da je već u drugoj polovini 2019. godine visina globalnih, svetskih, dugova dostigla neverovatnih 350.000 milijardi dolara i prešla preko 320% ukupnog globalnog bruto domaćeg proizvoda sa tendencijom ubrzanijeg rasta.¹¹⁶ Ove brojke su daleko iznad nivoa koji je viđen 2008. godine i koji je tada izazvao krizu ogromnih razmera. Ekonomske krize malih zemalja, po pravilu, počinju kao finansijske i valutne a potom prerastaju u dužničke i bankarske. Potom, naglo se smanjuju strane direktne investicije odnosno unos kapitala i/ili povlače već uneti kapital. Proces da se kapital povlači iz zemalja u razvoju dobijaće svoje ubrzanje, a slabe ekonomije doživljavaće sve nove i nove šokove, jer je njihov kapacitet za saniranje posledica koje donosi kriza, nedovoljan. S druge strane, moćne i razvijene zemlje, koje hiljadama milijardi subvencionišu svoje kompanije (koristeći naglo širenje pandemije kao izgovor) žestoko narušavaju pravila globalne tržišne utakmicie i sva ona pravila koje su same postavile u globalnim tržišnim relacijama. Osim toga, predviđa se, da će razvijene države i međunarodne finansijske organizacije (pre svih MMF) ponuditi obilniju pomoć u vidu kredita, dovodeći zemlje u razvoju pred vrata dužničke krize. Zatim, predviđa se, kad prođe ova kriza, nastaviće se privredni život po iscrpljujućem šablonu koji savremeni kapitalizam nameće: efikasnost, profit, konkurenija. Stoga, male zemlje ne treba da gledaju na loše strane globalnih odnosa i proesa nego da vide svoje mogućnosti i razvojnu šansu.

Zaključak

Masovni mediji zbog svojih tehničkih mogućnosti, imaju sposobnost brzog i širokog delovanja na mase. U toj činjenici se krije moć medija, ali i opasnost. Pod čijom su kontrolom, zavisi od moći pojedinaca ili grupa, čiju moć štiti i održava kapital. S jedne strane, mediji mogu biti slobodni, i mogu delovati samostalno. S druge strane, tu samostalnost kontrolišu upravo te društvene elite koje vrlo često i čine suštinu vladajuće strukture.

Nove tehnologije nose sa sobom brojne promene koje se dešavaju velikom brzinom. Zahvaljujući tome, globalizacija je prožeta uplivom medija, koji donosi mogućnost dostupnosti najrazličitijih kulturnih vrednosti u bilo kom delu sveta. Sadržaj medija se promenio u odnosu na prošlost, danas se susrećemo sa sve više zabavnih programa, a manje obrazovnih. Ovo može samo da nam svedoči o tome da osnovni sadržaj medija jeste vest, ali se to sve više svodi na zabavu. Glavna funkcija savremenih elektronskih medija i informaciono-komunikacionih tehnologija, je redukcija prostorno-vremenske dimenzije našeg postojanja. Mediji omogućavaju

¹¹⁶ Petrović, P., Srbija u novom društveno-ekonomskom sistemu, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019, str. 23.

reproduktovanje informacija u odsustvu realnosti te informacije. Integracija medija na globalnom nivou neće biti strana, jer time se postiže da na jednom mestu budu dostupne sve informacije i podaci potrebni ljudima.

Uloga medija je prvorazredna u oblikovanju javnost i formiranju javnog mnjenja u zemlji. To se posebno odnosi na krizna stanja, konfliktne trendove i vanredne situacije. Period pandemije COVID - 19 pripada grupi konfliktnih stanja prvenstveno kroz uvođenje vanrednog stanja na celoj teritoriji države. Pored suzbijanja koronavirusa, očuvanja zdravlja i eliminisanja posledica, obaveza organa vlasti je i da obezbedi funkcionisanje ekonomskih subjekata. Objektivno i afirmativno izveštavanje i delatnosti sredstava javnog informisanja sprečavaju retrogradne trendove u društvu i ohrabruju progresivne konotacije.

Uticaj pandemije tokom poslednjih godinu dana imperativno je zahtevao sveobuhvatni pristup u obuzdavanju te ogromne pošasti. U slučaju dugotrajnijeg trajanja sveobuhvatne, globalne krize dosadašnji pozitivan trend osnovnih ekonomskih indikatora može biti usporen ili čak negativan, a to su: rast BDP-a, suficit budžeta, visoke investicije, niži javni dug i stabilnost domaće valute. I pored svih analitičkih aparata koje se mogu primeniti u istraživanjima smatra se da je privredna kretanja, u trećoj deceniji dvadesetprvog veka, teško praviti, a glavni uzrok promena na tom planu su neizvesnosti oko pandemije i njenih posledica. Smatra se, da će Srbija, zbog strukture privrede, imati nešto manji privredni pad, koji se u narednim godinama moguće nadoknaditi. Mnoge privredne grane odnosno aktivnosti imaće i dalje ograničenja, mali biznis, usluge, turizam, saobraćaj. Mora se voditi računa da ne bude velikog budžetskog deficita i povećanja javnog duga.

Kriza će ostaviti ozbiljne i teške posledice po svim zemljama, a posebno na zemlje u razvoju i nedovoljno jake i otporne ekonomije. Posebno će biti pogođene one ekonomije u kojima turizam i usluge čine bitnu privrednu strukturu sa velikim učešćem u stvaranju društvenog proizvoda i zapošljavanja stanovništva.

Literatura

- [1] Beridž, Dž., Diplomacija teorija i praksa, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd, 2008.
- [2] Herman, E., Mekčesni, R., Globalni mediji, CLIO, Beograd, 2004.
- [3] Kačarević, S., Poslovne komunikacije i informacije u funkciji ekonomskih delatnosti države, Tematski Zbornik radova "Protivrečnosti u postmodernom ambijentu", knjiga 33, Beograd: CESNA B, Internacionalni Univerzitet Travnik, Univerzitet "Sveti Kiril i Metodij" Veliko Trnovo Bugarska i Međunarodna Akademija Nauka, Umetnosti i Bezbednosti - MANUB, 2021.
- [4] Mitrović, V., Globalno umrežavanje i digitalna diplomatija, Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 2018.
- [5] Naj, Dž., Budućnost moći, Arhipelag, Beograd, 2012.
- [6] Nešković, S., Business Diplomacy and Human Capital in the Function of Entrepreneurship and Branding in Public Management, Istaknuti tematski zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja, Proceedings, Međunarodna konferencija "Transgranična saradnja, preduzetništvo i bezbednost sa osvrtom na Zlatar i Novu Varoš" 27 - 29.

septembar 2019, Beograd: Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti - CESNA B Beograd i Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku, BiH, 2019.

- [7] Nešković, S., Ketin, S., Šećerov, P., Đelić, T., A., International Politics and Ecology: Special Focus to the Protection of Air, Frensenius Environmental Bulletin - FEB, Vol. 27. No 11/2018.
- [8] Petrović, P., Srbija u novom društveno-ekonomskom sistemu, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019.
- [9] Živković, D., Ercegović, M., Način funkcionisanja malih i srednjih preduzeća u hotelijerstvu i eko-turizmu, „ECOLOGICA“ Vol. 27, No 97 (2020), Beograd, 2020.

